

NACIONALIZMUS A INTERNACIONALIZMUS V POLITIKE VOJNOVEDÚCICH ŠTÁTOV R. 1918

Martin Vietor

Porovnaním známych i menej známych faktov r.1918 z USA, Anglicka, Francúzska, Talianska, Nemecka, Rakúsko-Uhorska, ČSR v menších chronologických celkoch (január - jún 1918, júl - 26. september 1918, 27. september - 30. október 1918, november 1918 - februára 1919) sa pokúsime zistiť, aký efektívny vplyv mal nacionalizmus a internacionalizmus na rozhodnutie Dohody podporovať a uznať nástupnícke štáty, menovite ČSR; a akú úlohu hral nacionalizmus a internacionalizmus v politickej činnosti porazených štátov pri ich pokuse zachraňovať územie obývané oslobodenými národmi. Použijeme k tomuto porovnaniu aj niektoré novšie poznatky západnej historiografie, ako i archívne fondy ministerstva zahraničných vecí Nemecka z r.1917 - 1919.

I. 1917 - I. 1918

Vývoj udalostí od januára 1917 do januára 1918 stále väčšou intenzitou determinovali dôsledky Veľkej okróbrovej socialistickej revolúcie a vstupu USA do vojny. Mocenský systém sveta sa menil. Princíp medzištátnych dvoj - a viac - stranných vzťahov, ako základ medzinárodného poriadku sa vystriedal novým princípom mocensko-politického dualizmu.

Utláčané národy Rakúsko-Uhorska žiadali otvorenejšie rozklad monarchie už počas roku 1917.¹⁾ Wilson však - na rozdiel od Lenina - si povodne neosvojil túto požiadavku. Keď v nóte z 10.1.1917 prehlásil, že "oslobodenie Talianov, Juhoslovanov, Rumunov, Čechoslovákov od cudzej nadvlády" je jeden z vojnových cieľov Dohody, tak chcel predovšetkým prinútiť Rakúsko-Uhorsko k separátnemu mieru a izolovať Nemecko. Počítal len so širokou autonómiou v rámci monarchie, bez jej rozkladu. Toto stanovisko zastával aj po prerušení diplomatických stykov medzi USA a Rakúsko-Uhorskom dňa 14.12.1917 a vyjadril ho znova 8.1.1918

¹⁾ Archív Ministerstva zahraničných vecí NSR v Bonne (v ďalšom AAA) fond Oesterreich Nr. 101, Böhmen, Bd. 42, f. A 29945, hlásenie nem. vyslanca z mája 1917 o stanovisku českých poslancov v otázke federácie Rakúska; z júna 1918 o vyjadrení Kramáča "chceme suverénny český štát".

v známych štrnástich bodoch;menovite v bode 10.: "Národy Rakúsko-Uhorska majú právo na sebaurčenie a na autonómny život."²⁾

Októbrová revolúcia prinášela nové črty do konceptov vojnových cieľov. Vyhlásenie mieru bez anexie a kontribúcií, sebaurčovacie právo národov, spojenie proletárov celého sveta za víťazstvo svetovej socialistickej revolúcie upevňovalo nádej utláčaných mas na oslobodenie a vyvolalo obavu, ba strach u buržoázných vrstiev panujúcich i utláčaných národov Rakúsko-Uhorska. Októbrová revolúcia a mierový návrh sovietskej vlády mali ohlas nielen u proletariátu ústredných mocností, ale aj u proletariátu v dohodových štátoch a táto skutočnosť mala aj pre samotnú socialistickú revolúciu v Rusku, pre jej priebeh a výsledky veľký význam.

I. - VI. 1918.

Na austrofilskú politiku Dohody odpovedali zahraničné reprezentácie utláčaných národov monarchie demonštráciou solidarity a rozhodnosti bojovať za národné oslobodenie. Stalo sa to najmä na Kongrese utláčaných národností Rakúsko-Uhorska v Ríme v dňoch 8.-10. apríla 1918. Proti autonómnejmu riešeniu navrhovaného Wilsonom a Lloyd Georgeom sa vyslovili delegáti kongresu jednotyseľne. Taliani a Rumuni, ktorí už mali svoje vojská v boji, sa dokonca vyslovili, že keď nedostanú sľúbené územia (Terst, Sedmohradsko) nebudú ďalej bojovať na strane Dohody. Jeden z organizátorov kongresu gen. M.R. Štefánik bol v úzkom styku s americkými diplomatmi, s vyslancom Pageom a s vojenským atašé kpt. Buckneyom a mjr. Paulesom. Mohol ich bezprostredne informovať o výsledkoch jednaní. Americký vyslanec informovaný Štefánikom 3.5.1918 navrhol Wilsonovi, aby USA účinnejšie podporovali hnutie utláčaných národov.³⁾ Do tejto akcie zapadlo aj stretnutie T.G. Masaryka s pracovníkmi State Departementu vo Washingtone (16.5.1918) a memorandum ministra srbskej vlády Ljubo Michajloviča americkej vláde (28.5.1918),⁴⁾ v ktorom žiadal uznať vlády samostatnej Juhoslávie, Československa, Poľska pretože v opačnom prípade by sa mohli utláčané národy dohodnúť s rakúsko-uhorskou vládou na podklade federácie monarchie.

²⁾ Pozri k tomu dôkladnú štúdiu: Victor S. M a m a t e y, The United States and the Dissolution of Austria-Hungary, Journal of Central European Affairs, okt. 1950, 3, 256-270.

³⁾ Foreign Relation of the United States, 1918, Sup.1, I,770-771 cit. podľa V. S. M a m a t e y a, cit.d., str. 261-262.

⁴⁾ Ray S. B a k e r, Woodrow W i l s o n, Life and Letters, VIII,London, 1939, 133 a n. A. K a l i n a, Krví a železem, Praha, 1938, príloha č.45.

Tieto i ďalšie akcie zahraničných reprezentácií utláčaných národov silne ovplyvnili rozhodnutie americkej vlády.⁵⁾

Druhý komponent, posobiaci v tom istom smere, bol negatívny výsledok tajného rokovania Dohody a rakúskej vlády o separátny mier. V čase zasadania kongresu v Ríme prebiehala polemika Clémenceaua a Czerninom v spojitosti s uverejnením tzv. Sixtusovho listu. Zámerne zapríčinenou indiskréciou dostal sa rakúsky panovník do nepríjemnej situácie u nemeckého spojenca. Americký štátny tajomník Lansing bol o tejto afére informovaný 20.4.1918 prostredníctvom neoficiálneho amerického pozorovateľa vo Švajčiarsku prof. G. Herona. Heron vyjednával začiatkom r. 1918 s rakúskym ministerským predsedom prof. Lammaschom o separátnom mieri a o federalizácii Rakúska.⁶⁾ Dôsledky francúzskej indiskrécie sa čoskoro dostavili. 14.6.1918 v Spa sa podpísala nová vojenská dohoda medzi Nemeckom a Rakúsko-Uherskom. Tým sa definitívne znemožnili americké kombinácie so separátnym mierom a s odpojením Rakúska od Nemecka. Tretí, nie menej významný komponent spočíval v tom, že USA stáli pred voľbami a hlasy amerických Čechov a Slovákov neboli irelevantné pre Wilsona.

Pod vplyvom týchto udalostí navrhol Lansing Wilsonovi, aby sa vydala deklarácia, že o aspiráciách utláčaných národov monarchie má Dohoda vyjednávať s týmito národmi a nie s ich utláčateľmi. Svoje stanovisko zdovodnil tým, že už nič nehovorí za koncepciu celistvosti Rakúsko-Uhorska. Naopak, bolo by nesprávne nepodporovať samostatnosť Čechov, Slovákov, Juhoslovanov, Rumunov atď., nesankcionovať ich národné hnutie, nepodporovať rozklad monarchie a neproklamovať právo týchto národov na sebaurčenie.⁷⁾ Lansing sa snažil teda nahradiť nereálne americké kombinácie so separátnym mierom a s federalizáciou monarchie, reálnou koncepciou. Tým viac, že 9.5.1918 bol informovaný o tom, že vzhľadom na uznesenie kongresu v Ríme je rakúska vláda ochotná robiť určité ústupky aspoň Talianom. V State Departmentu sa vytvorila mienka, že zriadením nástupníckych štátov, ako to žiadajú zahraničné reprezentácie utláčaných národov, sa vytvorí silná bariéra proti nemeckej expanzii a stabilizačný faktor v povojnovej Európe.⁸⁾ Wilson prijal Lansingov návrh a vydal manifest z 29.5.1918, v ktorom sa oznámilo, že

5) Foreign Relations, 1918, Sup. 1, I, 806-809, V. S. M a m a t e y, cit.d., 268.

6) War Memoirs of Robert Lansing, Indianapolis, 1935, str. 265 a n., V. S. M a m a t e y, cit.d., str.259-260.

7) Foreign Relations of the United States; the Lansing Papers, 1914-1920, Washington, 1940, II, 126-128.

8) Charles P e r g l e r, America in the Struggle for Czechoslovak Independence, Philadelphia, 1926, str.79-90. Pozri k tomu V.S. Mamatey, cit.d., str.263.

americká vláda sa hlboko zaujíma o výsledky kongresu v Ríme a sympatizuje s národnými aspiráciami Čechoslovákov a Juhoslovanov. Deklarácia si osvojila hlavné princípy rímskeho kongresu a stala sa východiskom pre medzinárodné uznanie požiadavok utláčaných národov Rakúsko-Uhorska zo strany dohodových mocností.

Po americkej deklarácii nasledovali 3.6.1918 francúzske, anglické a talianske vyhlásenia podobného obsahu a deklarácie o obnovenie slobodného Poľska.

Politika Dohody sa teda zmenila v prospech utláčaných národov. Avšak zmena nebola motivovaná ani osobitnými sympatiami pre národnoslobodzovací boj, ani odporom proti autokratickému režimu v Rakúsko-Uhorsku, ani inými morálnymi alebo ideologickými princípmi.

Politika sa zmenila predovšetkým v záujme USA a v záujme politických cieľov Dohody. Lansing to vyjadril jednoznačne: Možnosti pokračovať v neoficiálnych rozhovoroch s rakúskou vládou sa vyčerpali. Keďže Nemecko chce pokračovať vo vojne, musí byť Rakúsko-Uhorsko likvidované ako ríša a rozdelené na národy, z ktorých pozostáva.⁹⁾

Začiatkom júna 1918 došlo aj k prvému kroku riešenia slovenskej otázky, k zverejneniu Pichonovej nóty, v ktorej "Slovensko ako štvrtá historická provincia" sa uznáva ako súčasť budúceho Československa.

Vnútropolitické udalosti r. 1918 mali, odhliadnuc od niektorých prejavov menších intelektuálskych skupín - predovšetkým masový a sociálny akcent. Zdalo sa, že masové štrajky v Rakúsku, Uhorsku, Nemecku vedené pod heslom okamžitého mieru s Ruskom bez anexie a kontribúcie, smerujú k rozšíreniu socialistickej revolúcie v strednej Európe; že teda šance svetovej revolúcie sú reálne. V záujme tohto cieľa sa organizovali komunistické bunky a strany v radoch vojnových zajatcov v Rusku. Lenže vodcovia ruských boľševikov neboli dobre informovaní o ideovom prúde, ktoré sa zosilnilo pod rozbúrenou hladinou robotníckeho hnutia v strednej a západnej Európe, najmä p vlastenectve európskeho robotníctva, o silnom a neotrasnom vplyve sociálnej demokracie, jej masových organizácií a o dobrovoľnej demokratickej disciplíne európskeho robotníctva. Preto sa nevzdali nádeje, že revolúcia vypukne prinajmenšom v strednej Európe. Avšak po neúspechu masových štrajkov r. 1918 musel Lenin pristúpiť k uzavretiu mieru a v nasledujúcom druhom polroku 1918 občianska vojna a ďalšie ťažkosti vyvolané zavedením vojnového komunizmu nenechali mu čas pre problémy medzinárodného proletariátu.

---

9) War Memoirs of Robert Lansing, Indianapolis, 1935, str.267-269.

Brest-Litovský mier mal pre Dohodu nepríjemné dôsledky. Nemci mohli koncentrovať svoje vojenské sily na západnom fronte a stupňujúcim tlakom viazali podstatné sily Dohody. V takejto situácii bola prítomnosť a bojová sila československých legionárov najmä v Rusku viac ako vítanou pomocou. O účasti československých légií v intervenčnom ťažení na Sibíri sa rozhodlo v Bielom dome 6.7.1918. Vyhlásenie Anglicka o uznaní československej Národnej rady v Paríži sa uverejnilo 19.7.1918. Anglická vláda uznala československú armádu ako vojnovodúcu, nachádzajúcu sa v regulérnej vojne proti Rakúsko-Uhorsku a Nemecku a Národnú radu ako vrcholný orgán československých národných záujmov a ako vrcholnú autoritu nad československými spojeneckými armádami.¹⁰⁾

Využívajúc priaznivú situáciu, menovite podporu americkej verejnosti, písal T.G. Masaryk 20.7.1918 Wilsonovi. Žiadal, aby aj americká vláda uznala Národnú radu v Paríži, ktorá disponuje armádami v Rusku, vo Francúzku a v Taliansku. Lansing predložil Wilsonovi 19.8.1918 alternatívny návrh. Navrhol, alebo uznať, že československá armáda stojí vo vojne ako spojenecké vojsko a uznať Národnú radu na čele s T.G. Masarykom, ako de facto revolučnú vládu, alebo vydať generálnu deklaráciu, že USA sú pripravené "podporovať boj o národné oslobodenie vedený československými legionármi". Wilson sa prikláňal k prvej alternatíve. Príprava konečného textu deklarácie je veľmi poučná nielen z hľadiska sledovania protichodných názorov na medzinárodne-právne dôsledky navrhovaných formulácií, ale aj z hľadiska pochopenia zmyslu a potreby vojenského obsadenia Slovenska.¹¹⁾ Stanovisko Lansinga bolo zhruba také, že anglická formulácia, ktorá uznala Čechoslovákov za nezávislý národ, obsahuje aj uznanie územia československého štátu, t.j. Čechy, Moravu a Slovensko. Uznanie Čechoslovákov za nezávislý národ prináša však Anglicko do nepríjemnej situácie vzhľadom na závislé postavenie národov Britskej koruny.¹²⁾ Vyslovil sa teda proti výslovnému uznaniu národnej nezávislosti a suverénneho štátu. Navrhoval formuláciu, že Česi a Slováci vedú vojnu proti Rakúsko-Uhorsku a spojencom monarchie; ak budú pokračovať v boji a na strane Dohody sa zúčastnia na vojnovom ví-

10) Pozri k tomu: Victor S. M a m a t e y, The United States Recognition of the Czechoslovak National Council of Paris (September 3, 1918), Journal of Central European, Affaires, april 1953, 1, 47-60. Foreign Relations, 1918, Suppl. 1, I, 824.

11) V.S. M a m a t e y, U. S. Recognition of Czechoslovakia cit.d., str.50-56.

12) The Lansing Papers (Division of Manuscripts, Library of Congress) cit. podľa V. S. M a m a t e y a, cit.d., str. 55. Lansing písal v memorande z 23.8.1918, že keď by on bol rakúskym štátnikom, tak by odpovedal anglickej vláde uznaním nezávislosti Írska, Egypta a Indie.

čazstve, nech uskutočnia ozbrojenými silami svoje suverénne právo na sebaurčenie a nezávislosť.¹³⁾ V prvom koncepte sa ešte použil pojem "českého a slovenského národa" a jeho právo na "národnú nezávislosť". V druhom koncepte, pripravenom podľa pripomienok Wilsona sa vynechalo zemepisné spojenie Čiech a Slovenska a hovorilo sa, ako v anglickej deklarácii, len o "Čechoslovákoch" a o ich de facto vojnovodúcej vláde,¹⁴⁾ a vlastnou autoritou riadiť vojenské a politické veci.

Memorandum T.G. Masaryka z 31.8.1918 o uznaní parížskej československej Národnej rady vychádzalo z inej koncepcie. Nároky na národnú nezávislosť nezakladal na sebaurčovacom práve, ale na českom historickom práve. Slovensko označil ako územie "južnej časti národa okupovaného Maďarmi a oddeleného od Čiech a Moravy", ktoré bolo v dávnych časoch samostatné. Ohľadne problému Nemcov sa pýtal, či "je spravodlivejšie, keď desať miliónov Čechov a Slovákov sa utláčajú v Rakúsko-Uhorsku, alebo keď Nemci v Čechách a na Slovensku početne len tri milióny majú ústavne garantovanú národnú slobodu?"¹⁵⁾

Treba súhlasiť s názorom Mamateya, že uznanie československej Národnej rady americkou vládou sa nestalo ani na podklade historického práva Čiech na nezávislosť, ani na základe samourčovacieho práva, ale jedine na základe skutočností, že "Čechoslováci vedú vojnu". Americké uznanie neznamenaloz uznanie štátnej nezávislosti ČSR od Rakúsko-Uhorska. Spolu s uznaním zé strany ostatných dohodových štátov zaistilo Čechom a Slovákom ako vojnovodúcemu spojeneckému národu miesto na mierovej konferencii. Toto právo, pravda, neznamenaloz uznanie presne vymedzeného územia. Češi a Slováci ešte nemali v držbe územia, ktoré nárokovali a ani rozloha štátneho územia ako predpokladu výkonu suverenity nebola ešte známa Washingtonu ani Londýnu.¹⁶⁾

Situácia bola ozaj taká, že Čechov a Slovákov ako štátotvorné národy uznávali v Rusku, Francúzsku, Taliansku viacej ako na budúcom štátnom území s neistou hraničnou čiarou. Americká vláda v septembri 1918 ani dobre nepoznala problém Nemcov v Čechách a na Morave, tým menej problém ostatných národností žijúcich na márokovanom území. Podľa stanoviska Dohody mali na všetky otvorené otázky vyriešiť kolektívne

13) Koncepty deklarácie zverejnené V. S. M a m a t e y o m, cit. d., str. 55-56. Doslovná formulácia tejto dôležitej myšlienky: "If they succeed in their revolt and are associated with the United States and the Entente in a military victory, they will have established by force of arms their sovereign right to self rule and to independence."

14) Ako podpozn. 13.

15) E. B e n e š, Světová válka a naše revoluce, Praha 1927-1928, III. Dokumenty, č.154.

16) Foreign Relation, 1919. The Paris Peace Conference, 13. vols. Washington 1942-1947, II, 376-377. V.S. Mamatey, cit.d. str.58-59.

na mierovej konferencii a nie jednostranným uznávacím aktom jednotlivých dohodových štátov.

Nie div, že reprezentanti českého a slovenského národa museli v zahraničí získať - nie bez protislužieb a bez protihodnoty - priazeň francúzskych politikov. A doma sa museli vytvoriť vo vhodnej chvíli čo najpriaznivejšie podmienky pre získanie nárokovaného územia, aby mierová konferencia sa postavila pred hotovú vec.

Z tých istých príčin robila nemecká, rakúska a maďarská vláda svoje protiopatrenia. Nemecké taktické úvahy sa nerealizovali. Sú však zaujímavé, ako historické eventuality. Nemecká historiografia je toho názoru, že v auguste 1918 boli ešte objektívne predpoklady pre vnútropolitický prevrat, ktorý by bol zachránil Nemecko. Nová vláda, podobná tej, ktorá došla k moci koncom septembra 1918, mohla zakončiť vojenské operácie na východe, vyprázdniť okupované územia. Tým by sa bola vytvorila platforma pre dohodu s Ruskom o spoločnom postupe proti Dohode. V auguste a v septembri 1918 mohlo Nemecko ešte dosiahnuť, aby sa Rakúsko-Uhorsko premenilo na spolkový štát a nemecká vláda mohla sa ešte dohodnúť s Poľskom; Alsasko-Lotrinsko sa mohlo premeniť na autonómny štátny útvar. Spoločný postup Nemecka a Ruska by bol zmenil pomer síl na Balkáne, menovite v Rumunsku a Bulharsku. Politický tlak Nemecka, Ruska, Rakúsko-Uhorska by bol stačil - podľa predstáv niektorých nemeckých politikov - dosiahnuť výhodnejší mier, než aký sa nanútil izolovanému Nemecku. Takáto kombinácia predpokladala však, že nedôjde k predčasnej vojenskej porážke,¹⁷⁾ ku ktorej však došlo.

Pre prerušenie stykov rakúskej vlády s českými poslancami boli rozhodujúce vyhlásenia Dohody ohľadne uznania parížskej československej Národnej rady ako vlády de facto a najmä deklarácia USA z 23.9. 1918, že národnostná problematika monarchie patrí do výlučnej kompetencie mierovej konferencie. Po týchto vyhláseniach domáca česká reprezentácia odmietla každé ďalšie jednanie s rakúskou vládou. Znakom novej situácie bolo aj zriadenie Národného výboru v Prahe 13.7. 1918 s cieľom, pripraviť prevzatie vlády v samostatnom československom štáte. Slovákov zastupovali v ňom spočiatku Česi "znalí života na Slovensku", neskoršie, od októbra dr. V. Šrobár. Rakúska vláda zaujala stanovisko, že pre zastavenie činnosti NV existuje síce právny základ, ale zákrok nie je žiadúci z politických dôvodov najmä preto, že sa povolili aj nemecké ľudové rady. Predseda rakúskej vlády Hussarek robil iné opatrenia. Aj on chcel mierovú konferenciu postaviť pred hotovú vec. Rozhodol sa odpojiť Nemcami obývané územie v Čechách od štátneho územia Českej koruny a dať Nemcom územnú a politickú autonómiu, aby sa

17) Porovnaj k tomu: A. R o s e n b e r g, Die Entstehung der deutschen Republik. Geschichte der deutschen Republik, herausgegeben: K. Kersten, 1955.

v prípade vzniku ČSR ľahšie pripojili k Rakúsku, resp. Nemecku. Začal svoj plán realizovať 30. 7. 1918 zriadením nemeckého súdneho okresu Trutnov, ktorý sa vytvoril tak, že nemecké a miešané súdne obvody sa odpojili od českých okresov Jičín a Hradec Králové. Začiatok pôsobnosti nemeckého okresu určil 3.9.1918 na 1. január 1919. Vidieť i z tejto okolnosti, že rakúska vláda v septembri 1918 ešte nepočítala s náhlým rozpadom frontu a monarchie. Naopak, cisár Karol sa domnieval, že čas je priaznivý pre zahájenie nového mierového jednanja. 13.9.1918 oznámil nemeckému cisárovi, že poveril svojho ministra zahraničných vecí, aby expedoval patričný návrh dohodovým štátom¹⁸⁾. Zdôrazňoval pri tom, že urobí všetko, aby "solidarita spojeneckého pomeru nebola oslabená". Lenže Karol vedel, že verejná mienka v Rakúsku je iná. Protinemecká nálada zosilňovala zo dňa na deň. Vo Viedni sa otvorene vytýkalo Nemcom, že finančne nepodporujú vojnové usilie Rakúska, povedať sa, že spojenectvo s Nemeckom je prežité a treba sa orientovať na dohodové štáty. Nemecký vyslanec vo Viedni bol toho názoru, že vojenská kapacita monarchie dá sa ešte na pol roka využiť a že rakúska vláda za tri miliardy mariek by prijala podmienku, že "do jari nebude kapitulovať".¹⁹⁾ Nemci považovali teda oznámenie Karola za pokus získať finančné prostriedky; v skutočnosti chcel ozaj dosiahnuť separátny mier, pretože vedel, že vojenská porážka znamená aj koniec monarchie.²⁰⁾

27.IX.1918 - 30.X.1918

Udalosti dostali rýchlejší spád po 27.9.1918. Kapitulácia Bulharska ohrozovala prístup Nemcov k rumunskej rope, bez ktorej nemohli pokračovať vo vojne. Ludendorff sa rozhodol v ten istý deň vzdať sa vojenskej diktatúry v prospech parlamentnej väčšiny, ktorá mala uskutočňovať mier. Bol to nezvyklý jav v dejinách vyvolaný porážkou nemeckého

18) AAA, Oesterreich, Geheimakten Nr. 95 secr. Bd.6. List Karla IV. z hlavného stanu rakúskej armády z 13.9.1918, nemeckému cisárovi.

19) AAA, Oesterreich, Geheimakten, Nr. 95 secr. Bd. 6. Viedeň, nem. vyslanec hlási 26.9.1918 do Berlína: "... Die Oesterreicher sind noch auf sechs Monate zu gewinnen mit gutem Willen und einiger Unterstützung. Aber der gute Wille fehlt... Unsere Kriegskosten belaufen sich ca. 4 Mld monatlich. Wenn wir 3 Mld den Oesterreichern vorstrecken, so würde das hier starke Wirkung ausüben. Unter der Bedingung, dass sie bis zum Frühjahr nicht kapitulieren werden."

20) AAA Oesterreich, Geheimakte, Nr. 95 secr. Bd. 6. Viedeň, vyslanec hlási 27.9. 1918 do Berlína, informácie "von der Herzogin von Parma: Karl IV. bewahre vor der Welt entschlossene Haltung, sei aber in der Familie ganz gebrochen, spreche nur von Frieden. Befindet sich im Gewissenskonflikt, da er glaube, seinen Völkern den Frieden, Deutschland die Treue schuldig zu sein. Er fürchte einen Bruch mit Deutschland und habe lange Besprechungen mit seinem Beichtvater."

cisárstva a jeho nosného piliera, pruského junkerského dôstojníctva.²¹⁾ 29.9.1918 padlo rozhodnutie nemeckej korunnej rady v Spaa, žiadať o prímerie, apelovať na Wilsona a prijať jeho podmienky. Na návrh nového predsedu nemeckej vlády ríšskeho kancelára princa Maxa von Baden, Hindenburg vlastnoručne žiadal o prímerie a nemecká armáda tým prevzala zodpovednosť za formu ukončenia vojny. Návrh na prímerie sa expedoval Wilsonovi 3.10.1918. Vyjednávania sa však preťahovali do novembra. Medzičasom, tak ako si to Dohoda predstavovala, sa rozpadla Rakúsko-uhorská monarchia a Nemecko bolo nútené kapitulovať. Po 27.9.1918 slúžili národnopolitické rozhodnutia rakúskej vlády už predovšetkým pokusom o dosiahnutie prijateľného mieru. Rakúska vláda robila ďalšie beznádejné kroky, aby vyhověla Wilsonovým požiadavkám a aby sa pozmenil postoj Dohody, ale tak, aby súčasne zachránila Nemcami obývané územia pred pripojením k nástupníckym štátom. Koncom septembra 1918 sa rozdelila Česká zemská vládna komisia na českú a nemeckú. 8.10.1918 sa previedli personálne zmeny a nasledujúceho dňa mala nová rozdelená komisia svoju ustanovujúcu schôdzu. Pripravovali sa personálne zmeny aj v okresoch a v ostatných zemských orgánoch, t.j. v daňových okresoch, v lesných inšpektorátoch, v živnostenských a obchodných komorách, v nemocenských pokladniciach v Čechách, na Morave a v Sliezsku tak, aby sa nemecká autonómna štátna správa v Čechách a na Morave k 1.1.1919 osamostatnila. Tento pokus rakúskej vlády, oktrojovať národnostnú autonómiu, resp. národnú paritu mal byť kompromisom, ktorý v októbri 1918 bol neaktuálny a neprijateľný. Hussarek chcel, pravda, tento plán uskutočniť aj v ostatných národnostných oblastiach Rakúska.²²⁾

Vo falošnej domienke, že oneskorená realizácia Wilsonových návrhov môže ešte vytvoriť situáciu, v ktorej mierový návrh Rakúska zo septembra 1918 bude benevolentnejšie prijatý Dohodou, robil rakúsky panovník ďalší krok. Vydal známy manifest zo 16.10.1918, ktorý mal podprieť posledný návrh na separátny mier. Účinok bol však opačný; urýchlil rozpad frontu a tým aj rozpad monarchie.²³⁾

Nemecká vláda došla ešte pred uverejnením manifestu k presvedčeniu, že rakúska vláda prijme požiadavky Dohody, že monarchia sa rozpadne na nástupnícke štáty a tým budú "Nemci v Rakúsku vydaní záhube".

21) A. R o s e n b e r g, cit.d., str.210-211.

22) Zemský zákoník č.XI/66/1918 z 30.9.1918. Pozri k tomu: Helmut R u m p l e r, Max H u s s a r e k, Nationalitäten und Nationalitätenpolitik in Oesterreich 1918. Köln-Böhlau, 1965. Podľa hlásenie nemeckého vyslanca vo Viedni z 2.10.1918, Česi neberú nariadenie váhne: "die Tschechen lachen darüber".

23) Pozri k tomu: M. V i e t o r, Zapojenie Slovenska do ČSR r. 1918, PHS, 14, 1968. AAA, Oesterreich, Geheimakten, Nr. 95 secr. Bd. 7. f. AS 5629, hlásenie nem. vyslanca vo Viedni zo 17.10.1918 o pozadí cisárskeho manifestu.

Keďže tento vývoj nemecká vláda zastaví už nemohla a "nie je vylúčené, že nenemecké národy so súhlasom Dohody jedného dňa vyhlásia svoju nezávislosť a postaví nás pred hotovú vec", považovala za pravdepodobné, že rakúski Nemci sa zjednotia, budú si nárokovať rovnaké práva ako ostatné národy a "bude aktuálne ich pripojenie k Nemecku".²⁴⁾

Maďarská vláda využila cisársky manifest k tomu, aby opustila topiacu sa loď monarchie. Wekerle, vrátiac sa z korunnej rady, prehlásil už 1.10.1918 novinárom, že vojna je prehratá a maďarská vláda musí uzavrieť mier. Počítal, pravda, len so stratou jadranského prístavu Rjeki.²⁵⁾ Postoj maďarskej vlády vyvolal rozhorčenie tak vo Viedni ako aj v Berlíne. Nemci najviac zazlievali grófovi Tiszovi, zastáncovi spojenectva s Berlínom, že sa odpútal od spojencov a počítal s porozumením dohodových mocností. Teda nie len Károlyi chcel sa pridať k víťazom, aby zachránil Uhorsko. Lenže neskoro a ako vždy predtým, aj teraz bez porozumania pre utláčané národy; povýšenecky a s despektom sa vyjadril Tisza o Slovákoch, mysliac si, že Dohoda čaká na maďarských magnátov s otvoreným náručím. Wilsonova odmietavá odpoveď ho poučila o opaku.²⁶⁾

Odpoveď Wilsona rozhorčila aj Károlyiho. Obvinil maďarskú vládu, že zameškala včas vyjednávať s národnosťami a žiadal o separátny mier. Vyjadril sa v tom zmysle, že treba vyjednávať s Čechmi bez uznania práv Slovákov. Vyslovil sa teda za integritu Uhorska, za zrušenie spojenectva s Nemeckom a Rakúskom, za okamžitý separátny mier. Národnostnú otázku chcel riešiť na mierovej konferencii podľa stanoviska Wilsona.²⁷⁾ Károlyi zrejme nepochopil, že uznanie Československa vo Wilsonovej note znamená aj pripojenie slovenského územia k ČSR.

24) AAA, Oesterreich, Geheimsakten, Nr.95 secr. Bd., 7, f. A 43342, list Ludendorffa, šéfa nem. generálneho štábu zo 14.10.1918 nem.cisárovi. Zakončenie listu: "Die Deutsche Oesterreichs haben endlich diese Gefahr erkannt ... Man fängt an sich als ein Volk zu fühlen, das genau dieselben Rechte für sich beansprucht, die den anderen Nationen zugestanden werden sollen. Von Habsburg Karl wird eine Vertretung der deutschen Interessen nicht erwartet. Anschluss an Deutschland vorbereitet." F. As 5520, rukopis nem. cisára Wilhelma zo 14.10.1918 nem. vláde o situácii v Nemecku.

25) AAA, Oesterreich, Geheimsakten Nr. 91 secr. Bd. 6. f. A 55039, Gen. konzulát Nemecka v Budapešti, hlásenie z 1.10.1918.

26) Po odmietavej odpovedi Wilsona 18.10.1918, Nemci škodoradostne konštatovali vo Viedni a v Berlíne, že "americká odpoveď je odplatou za maďarskú zradu, ktorá dokazuje pánom Maďarom, že ich pokus vyskočiť v dvanástej hodine iz nepomôže", pretože "nacionálny nôž Wilsona je vyostrený aj pre ich telo".

AAA, Oesterreich, innere Zustände Ungarns, No. 92 secr. 1. Bd.26. f. 44539, hlásenie nem.vyslanca vo Viedni 22.10.1918 ohľadne cisárskeho manifestu zo 17.10.1918, označeného verejne ako "Manischwach". Ďalej, Oesterreich, Beziehungen Ungarn-Deutschland, Nr. 92, Bd. 6, Gen. konzulát Budapešť, 20.10.1918 Tisza a separátny mier, f. A 44179 a tamtiež f. 45249, hlásenie Gen. konzulátu v Budapešti z 25.10.1918, situačná správa.

27) AAA, Oesterreich, No. 92 secr. 1, Bd. 26, f. 44843, Gen. konzulát, Budapešť, tel. z 23.10.1918.

Vzájomné obviňovanie sa nemeckej, rakúskej a maďarskej vlády a vzájomné presúvanie zodpovednosti za vojnovú porážku sa prehýbilo. Nemci tvrdili, že Rakúšania sa odtrhli od Nemecka, Nemci a Rakúšania opakovali, že Maďari sa odtrhli od Rakúska, aby našli spojenie k Dohode a to isté vytýkali Nemci aj Rakúšanom. Nemci zdôrazňovali, že Rakúsko a Maďarsko budú životaneschopné malé štáty odkázané na pomoc Nemecka.²⁸⁾ Súčasne robili zúfalé nekoordinované kroky, ktorými sa ich situácia rapídne zhoršovala. Medzi týmito krokmi prichádza aj odpoveď grófa Andrássyho z 27.10.1918, ktorou prijal Wilsonovu nótu a de facto uznal Československo, ako i žiadosť rakúskej vlády o prímerie z toho istého dňa.

Kapitulácia Bulharska bola však predovšetkým znamením pre ofenzívne vystúpenie utláčaných národov monarchie. 29.9.1918 na schôdzi českých poslancov ríšskej rady a členov Národného výboru v Prahe odzneli jednoznačné slová: "Čo my chceme, to nám nemôže dať žiadna viedenská vláda".²⁹⁾ Domáca reprezentácia Československého štátu vystúpila už verejne. Pracujúce masy žiadali dva týždne potom 14. októbra v Prahe a aj inde v Čechách zriadenie samostatného Československého socialistického štátu.³⁰⁾

Dozrel čas pre revolučné vystúpenie utláčaných národov, k vyhláseniu Československej republiky 28.10.1918 v Prahe a k Martinskej deklarácii slovenského národa 30.10.1918.³¹⁾ V porazených štátoch došlo tiež k buržoázno demokratickým prevratom. V Nemecku 28.10.1918 bola vyhlásená nová ústava, ktorá odstránila vládu pruskej vojenskej aristokracie. Ludendorff počítal s tým, že rozhodný nacionálny odpor môže zachrániť buržoázny režim pred hroziacou boľševickou revolúciou v Nemecku.³²⁾ Podobné úlohy si kládli sociálnodemokraticko-liberálno-buržoázne nové vlády v porazenom Rakúsku a Maďarsku.

Blížiacou sa vojenskou porážkou dostali sa zrevolucionizované masy do ďalšieho pohybu. Spôsob, akým dynastie padali v Nemecku a v Rakúsko-Uhorsku dokazujú, že nielen vôľa Wilsona, ale tak ako v Rusku,

28) AAA, Oesterreich, No. 92 secr. 1, Bd. 26, f. 46862, Hlásenie nem. vyslanca vo Viedni 22.10.1918 do Berlína. Oesterreich, No. 92, No. 10. Bd. 6, f. A 45405, Ministerstvo zahraničných vecí v Berlíne, cirkulár z 27.10.1918, nem. vyslancovi vo Viedni o stanovisku Károlyiho.

29) AAA, Oesterreich, No.101, Böhmen, Bd.43 hlásenie z Prahy z 29.9.1918.

30) AAA, Oesterreich, No. 92 Böhmen, Bd. 43 Nem. konzulát v Prahe hlási 14.10.1918 správu o pláne Kramáča, nominovať prof. Denisa za prezidenta republiky. Oesterreich, No. 95. secr. Bd. 7 f. A 5800, Nem. vyslanec vo Viedni, 11.10.1918 navrhuje ministerstvu pouvažovať o vojenskej okupácii "Deutschböhmen".

31) Pozri k tomu M. V i e t o r, cit.d.

32) A. R o s e n b e r g, cit.d., str.221 a n.

predovšetkým vôľa širokých ľudových mas skoncovala s nimi. Ale ani nový buržoázno-demokratický režim, ktorý mal nahradiť monarchiu v Nemecku, v Rakúsku a v Uhorsku nestretol sa s jednoznačným súhlasom mas. Aby ľudia dôverovali novému režimu nastolenému vo vojne porazeným panujúcimi triedami, museli sa najsamprv presvedčiť o tom, ako funguje. Robotníci, roľníci, vojaci však nepozorovali podstatnú zmenu, pretože najmä v personálnej skladbe štátnych orgánov sa vlastne nič nezmenilo. Do čela nespokojných mas sa dostali radikálne komunistické skupiny. Začalo to v Nemecku. Na konferencii Spartaksbundu v Gotha 7.10.1918 sa väčšina vyslovila za politiku ruských boľševikov, za diktatúru proletariátu, za vládu rád. Malá, ale rezolútna skupina komunistov, ktorá vedela, čo chce, rýchlo získala prívržencov. S týmto vývojom, pochopiteľne, súhlasila aj sovietska vláda. Však rozšírenie socialistickej revolúcie bolo v jej záujme takisto, ako odstránenie vlády princa Maxa von Baden, pretože sa mohol tiež pripojiť k antibolševickému frontu dohodových a nástupníckych štátov.³³⁾

Nacionálna a internacionálna koncepcia revolučných zmien sa uplatňovala teda podľa toho, ktorá z nich lepšie vyhovovala záujmom jednotlivých národov. Víťazné dohodové štáty podporovali emancipačný boj utláčaných národov v záujme zlomenia politickej moci Nemecka a Rakúsko-Uhorska a paralyzovania sociálnych požiadaviek ľudových mas uplatňovaných pod vplyvom príkladu Októbrovej revolúcie. Porazené mnohonárodné štáty inklinovali zväčša k integračným snahám internacionalistickej stránky boľševickej revolúcie, v záujme záchrany štátneho územia a v záujme riešenia triednych rozporov, resp. paralyzovania ostatných dôsledkov vojnovkej porážky.

1. IX. 1918 - II. 1919

V prvých dňoch novembra sa zrútil rakúsko-uhorský front v Taliansku. Habsburská monarchie podpísala prímerie (3.9.1918) a vyhlásením rakúskej republiky dňa 12.11.1918 prestala existovať. Kapituláciou rakúskej vlády bolo aj Nemecko bezprostredne ohrozené, pretože spojenecké vojská mohli sa cez Taliansko dostať na nemecké územie. Revolúcia v Nemecku sa medzi 3.-9. novembrom rozšírila z Berlína až po Mníchov. Po poslednej odmietavej nóte Wilsona 5.11.1918 pádla vláda Maxa von Baden, deň na to cisár emigroval do Holandska a 11.11.1918 sa podpísalo prímerie. Dňa 13.11.1918 podpísala maďarská vláda osobitné prímerie v Belehrade.

³³⁾ Porovnaj k tomu E. B e r n s t e i n, Wie eine Revolution zugrunde ging, Stuttgart, 1921. AAA, Oesterreich, Dipl. Corps No. 90, Bd. 8 f.45064. Vyslanec v Moskve hlási 24.10.1918 do Berlína, že Radek posielala komunistov do Maďarska.

V porazených štátoch se rozmáhala revolučné robotnícke hnutie. Vytvárali sa malé komunistické skupiny podľa vzoru ruskej boľševickej strany, ktoré sa snažili získať neorganizované masy nespokojných robotníkov, roľníkov, vojakov. Nové vyslanectvá sovietskeho Ruska v Berlíne a vo Viedni pochopiteľne podporovali propagandistickú a organizačnú činnosť týchto mladých komunistických strán. Oni sa však ani nepokúsili získať sociálno-demokratické a odborárske organizácie. Pri ich zakladaní hrali hlavnú úlohu vojnoví zajatci školení v Rusku a posielaní domov, kde sa dostali do konfliktu s domácimi ilegálnymi pracovníkmi. Výnimku tvoril vývoj v Maďarsku, kde pred prevzatím štátnej moci sa komunistická strana zjednotila so sociálnodemokratickou a pritom sa rozplynula v nej. Koncom r. 1918 vykazovala mladá maďarská komunistická strana prvé výraznejšie organizačné úspechy. Niektorí maďarskí buržoázni politici dobre odhadovali smer ďalšieho vývoja v Maďarsku.³⁴⁾ Výnimku tvorilo aj Nemecko, kde nebolo možné obísť Spartakusbund. Aj tu došlo však ku konfliktu. Rosa Luxemburgová považovala za nemožné prevziať ihneď moc. Radek však získal Liebknechta a zo Spartakusbundu vznikla 1.1.1919 KSN, ktorá prerušila kontakty s masovými organizáciami nemeckého robotníctva, a tým sa izolovala.

Na Slovensku v tom čase bola faktická moc v rukách robotníckych rád a národných rád. Na niektorých miestach vystupovali rady energicky aj voči nemeckým vojenským transportom Mackensenovej armády. Dôstojníci nemeckých transportov koncom októbra a v novembri 1918 mali nemalé ťažkosti, napr. vo Zvolene, kde železničiari odpojili plný poštový voz, na Vrútkach, kde robotnícka rada rekvirovala Nemcom potraviny a šatstvo, v Žiline, kde mestská robotnícka rada zastavila a prehliadala nemecké vojenské vlaky.³⁵⁾ Zamedzenie šíriaceho sa "bolševického nebezpečenstva" stalo sa spoločnou úlohou víťazných i porazených buržoáznych štátov a zblížilo ich protichodné záujmy.³⁶⁾

Pre nástupnícke štáty - ČSR, Juhosláviu, Rumunsko, ktoré po podpísaní prímeria pristúpili k vojenskej okupácii územia svojich štátov,

³⁴⁾ AAA, Oesterreich, No. 92, secr. No. 1, Bd. 26 f. 46592, nem. vyslanec vo Viedni hlási 2.11.1918 do Berlína, že Vázsonyi opustil Maďarsko. Vo Viedni prehlásil, že Maďarsko prepadlo boľševizmu. Károlyi má ešte opraty v ruke, ale masy vojakov prichádzajúci z frontu mu ich dlho nenechajú. V Maďarsku vznikne druhé Rusko.

³⁵⁾ AAA, Oesterreich, No. 92 secr. No. 1 Bd. 26, P. 47189. Tel. z Ratiboru do Berlína. Porovnaj k tomu, M. V i e t o r, cit.dielo. Ďalej M. V i e t o r, Slovenská sovietska republika r. 1919, Bratislava, 1955, M. D z v o n í k, Ohlas VOSR na Slovensku (1918-1919), Bratislava 1957.

³⁶⁾ AAA, Oesterreich, No. 101 Böhmen, Bd. 49. f. A 6334. Hlásenie taj. radcu Wolf Hertendinga z 28.2.1919 o rozhovore s T.G. Masarykom. "Masaryk weist den Gedanken einer Kooperation mit Deutschland gegen die Bolschewiki nicht ab." Oesterreich No. 101, Böhmen, Bd. 44. Hlásenie z Prahy o rozhovore tlačového atašé dr. Scheirera s Kramářom zo 16.11.1918. "Der Kampf gegen den Bolschewismus sei eine Frage, die Deutschland und die CSR gemeinsam berührt."

stalo sa "boľševické nebezpečenstvo" ďalším pádnym argumentom proti tej námietke porazeného Maďarska, že otázka hraníc má sa riešiť až na mierovej konferencii; proti "policajným opatreniam na zamedzenie boľševizmu" nemohlo nič namietat.

Revolučné robotnícke hnutie nemalo, pravda, všade rovnaké možnosti a perspektívy. Veľmi priaznivé predpoklady boli v Maďarsku. Len malá vrstva robotníctva v Budapešti mala tu organizačné a bojové skúsenosti. Bez obavy pred odporom starých sociálnodemokratických funkcionárov mohla mladá komunistická strana získať podporu neorganizovaných, republikánske občianske slobody nepoznajúcich mas. Podobná bola situácia aj na Slovensku, najmä pokiaľ neboli hranice definitívne obsadené a menovite v priemyslových centrách a menšinových oblastiach.

Obsadenie Báčky a Barani juhoslovanským vojskom, Sedmohradka Rumunmi, Slovenska československým vojskom ba i západných žúp rakúskym vojskom začalo sa po 13.11.1918 skoro súčasne. Rumuni prevzali v Sedmohradsku na niektorých miestach štátnu správu, tvrdiac, že nejde o okupáciu, ale len o prípravu ubikácií pre francúzske vojsko. Srbi okolo Sabačky odstraňovali maďarské nadpisy a internovali maďarských úradníkov. Protesty maďarskej vlády nechali francúzski dôstojníci bez odpovede. S definitívnou stratou slovenského územia počítali síce aj maďarské vládne kruhy, ale vzhľadom na nedostatočný počet československého vojska - légie z Talianska sa vracali domov až v druhej polovici novembra - nechceli sa dobrovoľne vzdať Slovenska, počítajúc stále s benevolenciou mierovej konferencie. Podrobne počítali aj s podporou rakúskych socialistov, pokiaľ išlo o rakúske územné požiadavky.³⁷⁾

Maďarská vláda chcela súčasne aj vyjednávaniami vytvoriť modus vivendi s národnosťami na dobu do definitívneho riešenia tejto otázky na mierovej konferencii. Vyjednávanie s Rumunmi (Maniu) a so Slovákmi (Hodža a spol) boli z maďarskej strany motivované tým, že "provizórna dohoda by chránila obyvateľov pred nacionálnymi výtržnosťami a zbytočnými hospodárskymi otrasmi". Ponúkali Hodžovi slovenské impérium na dohodnutom území bez vzdania sa "všetkých nárokov československej vlády".³⁸⁾ Keďže južné hranice Slovenska neboli určené, bolo vyjednávanie s maďarskou vládou spojené s rizikom, pretože aj provizórna dohoda mohla sa z maďarskej strany zneužiť v Paríži. No nemožno opomenúť ani

³⁷⁾ AAA, Oesterreich, No.92, secr. No. 1 Bd. 26. F 49709. Gen konzulát vo Viedni telegrafuje 21.11.1918 do Berlína o invázii vojska nástupníckych štátov v Maďarsku. Oesterreich, No. 101. Br. 44. Telegram t 18.11.1918: "Tschechoslovakische Truppen aus Stuttgart die Reise nachhause angetreten. Zwei italienische Divisionen für die Okkupation der Slovakei."

³⁸⁾ AAA, Oesterreich, No. 92, secr. No. 1. Bd. 26. f. 51.000. Gen. konzulát v Budapešti, hlásenie z 28.11.1918. Oesterreich No. 101. Bd. 46. f. A 51851. Gen. konzulát v Budapešti, tel. z 28.11. a 6.12. 1918 o vyjednávaníach s Hodžom a ďalšími členmi SNR.

druhú stránku vecí, že Hodžova provizórna dohoda by bola zaistila SNR v Martine nezávislú vyjednávaciu pozíciu. Je však isté, že Hodžove jednanie ohrozovalo taktický postup zahraničnej reprezentácie, pretože Hodža asi nepočítal s tou rozhodujúcou skutočnosťou, že anglická a americká vláda - ako sme to už spomenuli - nemala ešte jasnú predstavu o južných hraniciach Slovenska, a preto dvojstranné dohody mohli nepriznivo ovplyvniť rozhodnutie mierovej konferencie.

Maďarská vláda protestovala, pravda, aj proti postupu československého vojska. Poukazovala na Belehradskú dohodu, pripravovala plebiscit a chcela vyjednávať aj v Prahe. Lenže československá vláda, inštruovaná zahraničnou reprezentáciou odmietla vyjednávať s Maďarmi. Mala výhodnejšiu pozíciu nielen po stránke politickej ale i hospodárskej.³⁹⁾ Nie je bez zaujímavosti zopakovať si hlavné argumenty československej a maďarskej vlády v tomto spore. Maďari sa odvolali na belehradskú konvenciu, podľa ktorej štátna správa ostáva v rukách maďarskej vlády aj na spojencami obsadenom území. Kramář odpovedal v tom zmysle, že Slovákmi obývané územie tvorí súčasť československého štátu a nie maďarského štátu. Belehradská konvencia sa nevzťahuje na Slovensko. Podpísaním prímeria podrobilo sa Maďarsko tomuto rozhodnutiu. Starý uhorský štát neexistuje, lebo nová maďarská republika sa proklamovala bez účasti volených zástupcov národností. Mierová konferencia určí hraničnú čiaru, ale o príslušnosti Slovenska k ČSR bolo už rozhodnuté. Maďarská odpoveď na túto pádnu argumentáciu vychádzala znovu z dohody o prímerí. Poukázala na príslušné ustanovenie, podľa ktorého spojenci majú síce právo obsadiť všetky miesta a strategické body, ale len vtedy, keď veliteľ spojeneckých armád ich vopred vyznačí. Keďže sa to ešte nestalo, je postup československého vojska neoprávnený. Práve táto konštatácia alarmovala Beneša, aby diplomatickou cestou dosiahol označenie demarkačnej čiary. Aj Hodža chcel tejto požiadavke vyhovieť, keď žiadal pplk. Vyxa, aby intervenoval u svojho veliteľstva v záujme určenia demarkačnej čiary. Nie je vylúčené, že pokračoval vo vyjednávaní s maďarskou vládou len preto, aby sa získal čas do rozhodnutia veliteľa dohodových vojsk,tedy aby maďarská vláda nepreviedla medzičasom plebiscit.⁴⁰⁾

Československá vláda inštruovaná Benešom vydala 5.12.1918 ďalšie vyhlásenie, v ktorom konštatovala, že Károlyi vysvetľuje prímerie ne-

³⁹⁾ Nótou Andrásyho bola československá vláda de facto uznaná zo strany rakúskej a maďarskej vlády. Naproti tomu nová maďarská vláda nebola uznaná zo strany Dohody. Jednania maďarskej vlády s československou vládou v Prahe ohľadne povolenia transportu uhlia z Nemecka do Maďarska cez územie ČSR boli prerušené do vyriešenia otázky vojenského obsadenia Slovenska. AAA, Oesterreich, No. 101. Bd. 44. f.A 49398. Tel. Gen. konzulátu v Prahe do Berlína, zo 17.11.1918.

⁴⁰⁾ Čas. Bohemia z 20.11.1918 o Kramářovej nóte z 19.11.1918. Bohemia večerné vydanie čis.318 z 21.11.1918 o nóte maďarskej vlády z 20.11.1918.

správne, pretože prímerím nebola uznaná integrita Uhorska. Ba ani s Károlyim sa nevyjednávalo v Belehrade ako s legálnym reprezentantom. Ohľadne bývalého Rakúsko-Uhorska platia a zaväzujú len rozhodnutia mierovej konferencie. Československá republika je uznaná a následkom toho integrita Uhorska už de facto neexistuje. Spojenci dosiaľ neuznali ani maďarský štát, ani maďarskú vládu.⁴¹⁾

Týždeň na to, na intervenciu Beneša u francúzskeho ministra zahraničných vecí Pichona bola demarkačná čiara vyznačená. Vyx ju oznámil Károlyimu slovami: "Diskusia je ukončená." V porovnaní s demarkačnou čiarou, o ktorej jednal Hodža, bola Benešom dojednaná, ako je známe, neporovnateľne výhodnejšia. Beneš, dokazujúc, že on vymôhol pre Slovákov viacej ako SNR, v Martine, zvíťazil nielen nad Hodžom, ale aj nad SNR, ktorá sa ako samostatný vyjednávací faktor definitívne eliminovala.

Akcie maďarskej vlády boli motivované stanoviskom Dohody, že otázka hraníc sa vyrieši až na mierovej konferencii a nie úmyslom vojenskou silou chrániť integritu Uhorska, ako sa to v poslednom čase občas aj u nás znovu tvrdí. Postavenie Károlyiho vlády bolo už v novembri 1918 zúfalo slabé a bezvýhodiskové. Pokusy, bezprostredne vyjednávať s Dohodou sa jej nepodarili. Ani švajčiarska vláda, ktorá aspoň sľubovala oficiálne sprostredkovanie, nebola ochotná uznať Maďarsko a jeho vládu pred rozhodnutiami mierovej konferencie.⁴²⁾ Vnútorná situácia Maďarska sa rapídne zhoršovala obsadzovaním veľkých oblastí nástupníckymi štátmi. Pre vojenské protiopatrenia nemala maďarská vláda dostatočnú armádu. Nebola v stave zaistiť vnútorný poriadok a zamedziť rozklad. Politické strany, o ktoré sa opierala, boli bezvýznamné a nemali dosť politicky školených funkcionárov. V ich stranických aparátoch bašovali obskúrne existencie, ktoré sa starali len o vlastné egoistické záujmy. Károlyi sám dosadzoval do úradov svojich protežovaných a známych. Vládny program sa neplnil. Károlyi sľúbil, že len on môže zabezpečiť prijateľný mier a v tomto smere sklamal maďarskú verejnosť. Rozpustenie armády, naivný pacifizmus a iné nereálne zásady jeho politiky len potvrdzovali všeobecnú mienku, že vláda je diletantská, nevie cieľavedome a s rozhodnosťou konať a robí nezmyselné koncesie. Na vidieku bola vládna a výkonná moc efektívne v rukách rád. Na územiach, pripadajúcich nástupníckym štátom, zosilneli separatistické snahy aj u Maďarov. Vláda strácala autoritu a vnútorné politické rozpory, najmä zosilňujúce revolučné robotnícke hnutie komplikovali situ-

41) Správa ČTK z 24.11.1918 v čas. Union, Praha, 5.12.1918.

42) AAA, Oesterreich, No. 92. secr. No. 1. Bd. 26. f. 50746. Nem. vyslanec, Bern, tel. z 28.11.1918 o činnosti maď. vyslankyne p. Rosa Schwimmerovej vo Švajčiarsku, kde má styky s americkými kruhmi.

áciu. Rozpory sa prehĺbili aj vo vláde, menovite v otázke národnostného problému.⁴³⁾ Začiatkom decembra rozšírila sa mienka, že vláda sa neudrží, že "dôjde k anarchii, k zániku štátu". Vo vládnych kruhoch sa predpokladalo, že Francúzsko preto nepodporuje Károlyiho vládu, lebo sú v nej radikálne elementy vo väčšine. Károlyi by bol aj chcel vládnuť bez sociálnych demokratov, ale to nešlo. Začali sa ozývať hlasy, ktoré potom v kontrarevolučnom režime sa stali dominujúcimi, že "odtrhnuté územia sa dajú v budúcnosti späť získať len pomocou Nemcov"⁴⁴⁾. Maďarská vláda teda nijako nemohla koncom r.1918 ohroziť vlastnými silami záujmy ČSR.

Na druhej strane je však pravda, že do rozhodnutia mierovej konferencie mohla ešte diplomatickou cestou keď nie paralyzovať, tak oslabovať československé požiadavky a argumenty. A to robila, kde mohla až do nastolenia diktatúry proletariátu. Mohla pritom počítať s vplyvnými anglickými kruhmi, ktoré na rozdiel od Francúzov podporovali maďarskú vládu. Zdôrazňovali, v záujme maďarskej vlády skutočnosť, že neexistuje kolektívny dokument Dohody o územných požiadavkách Čechov a Slovákov a ČSR "nemá v tomto smere žiadne garancie". Písomná dohoda medzi Pichonom a Benešom hovorí len o historických hraniciach, teda nie o "uhorských oblastiach". Tieto anglické skupiny stotožňovali sa s názorom maďarskej vlády, že v prípade plebiscitu by sa Slováci vyjadrili "radšej za samostatnú slovenskú republiku, ktorá by ostala s Uhorskom spojená vo federácii." To isté predpokladali aj o Sedmohradsku. Predpokladom uskutočnenia tejto anglo-maďarskej vidiny mala byť "šikovná a energická maďarská vláda, ktorá mala presadiť nacionálne záujmy Maďarov",⁴⁵⁾ mysleli, pravda, na buržoáznú vládu a nie proletársku, ktorá 21.3.1919sa dostala k moci.

Z týchto príčin bola aktivita československej vlády v otázke zabezpečovania čím výhodnejších južných hraníc pochopiteľná, i keď v metódach nebola vždy vyberavá; najmä "boj proti boľševizmu" a menovite

43) Na rozdiel od Károlyiho jeho štátny tajomník v ministerstve zahraničných vecí chcel riešiť národnostnú otázku len na hospodárskom základe. Plánoval hospodársku konfederáciu podunajských národov. V porovnaní s touto, pravda, tiež iluzórnou koncepciou bol postoj Károlyiho taký, aký jeho predchodcov, t. j. trval na integrite svätoštefanskej koruny. AAA, Oesterreich No. 92. secr. 1. Ungarn. Bd. 27. f. 53248. Nem, konzul v Budapešti, hlásenie do Berlína zo 7.12.1918.

44) Károlyi sám sa vyjadril v tom zmysle, že keď by bol vedel, akí perfídni sú Francúzi, nikdy by nebol podpísal prímerie. AAA, Oesterreich, No. 92. secr. No. 1. Bd. 27. f. 54531. Gen. konzulát v Budapešti, tel. do Berlína z 23.12.1918.

45) AAA, Oesterreich, No. 92. secr. Nr. 1. Bd. 27. f. A 6063. Nem. vyslanec Bern, tel. do Berlína z 25.2.1919. Anglický vyslanec sa vyjadruje v tom zmysle, že ČSR nemá žiadne garancie, len súkromý list Pichona. Tamtiež, f. A. 1663, nem.vyslanec vo Viedni, hlásenie do Berlína z 19.1.1919 o činnosti anglických, francúzskych a talianskych komisií, ktoré z Viedne nastupujú cestu do Prahy a do Budapešti k štúdiu pomerov v nástup-

vojenská intervencia proti Maďarskej republike rád poskytovali jej ďalšie možnosti pre riešenie tejto problematiky.

Zhrňujúc výsledky porovnávania uvedených faktov konštatujeme: Z aspektu utláčaných národov bola národná sloboda životnou otázkou. Z nacionálnych rozporov vzniklé národnooslobodzovacie hnutie dosiahlo v monarchii takú intenzitu, že aj Dohoda sa musela presvedčiť o tom, že nacionálne problémy Rakúsko-Uhorska sú neriešiteľné a neboli by sa riešili ani vtedy, keď by sa bola Dohoda rozhodla zachrániť existenciu monarchie. Nacionálne problémy monarchie (vrátane problému Poliakov) vyrástli aj do nepreklenuteľných mocenskopolitických rozporov medzi Rakúskom, Uhorskom a Nemeckom. Preto sa dohodové štáty rozhodli nezaštváť rozklad monarchie. Túto okolnosť využili zahraničné reprezentácie utláčaných národov.

Vo vojnových cieľoch Dohody obsiahnutá podpora utláčaných národov monarchie nebola motivovaná ani sentimentálnymi pocitmi jej štátnikov k trpiacim Čechom, Slovákom, Chorvatom, Rumunom atď., ani ideálmi národnej slobody malých národov a demokracie. Ich podpora bola predovšetkým politickým prostriedkom pre izoláciu Nemecka a pre víťazné dokončenie vojny. Politika Dohody počítala tiež s tým, že nástupnícke štáty budú paralyzovať v povojnovej Európe potencionálnu rozpínanosť Nemcov a Maďarov. Preto oslabovala ich štáty čo do počtu obyvateľstva (zákazom anšlusu rakúskych a sudetských Nemcov, nemeckou menšinou v Taliansku, maďarskými menšinami v ČSR, v Rumunsku a v Juhoslávii) a čo do rozlohy ich štátneho územia (pripojením Slovanmi a inými nemaďarskými národmi osídleného územia Nemecka, Rakúska, Uhorska k nástupníckym štátom). Ďalej vytvorili aj hrádzu proti boľševizmu tým, že ich silne centralizované, resp. autoritatívne režimy - nastolené napokon aj v Nemecku, Rakúsku a v Maďarsku - pomáhali uskutočňovať protiboľševickú politiku dohodových štátov.

Nacionálna jednota a vlastenecké oduševnenie oslobodených národov podporovalo vedúce postavenie vo vojne neporazenej, nekompromitovanej buržoázie v národnej a demokratickej revolúcii; sústreďovalo úsilie oslobodených národov na budovanie vlastných nezávislých nástupníckych štátov ako na celonárodné úlohy. Sociálne požiadavky pracujúcich, ako dielčie požiadavky vykorisťovaných tried sa v tejto situácii podriadili celonárodnému programu.

---

nických štátoch. O maďarskej vláde sa vyjadrujú s despektom a zdorazňujú, že Maďarsko bude veľmi malé. Ďalej: Oesterreich, No. 101, Bd. 48. Nem. vyslanec Haag, hlásenia do Berlína z 28.1.1919 o plánoch maďarskej vlády.

Očakávanie Lenina, Trockého, Zinovjeva, Ražeka a iných, že po Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii a po rozpade Rakúsko-Uhorska vypukne socialistickej revolúcia v strednej a v západnej Európe, sa nerealizovali. V robotníckych masách v Európe prevládal sociálnodemokratický duch. Obvinenia, že neúspech revolučného robotníckeho hnutia zapríčinila "zrada sociálnodemokratických funkcionárov", resp. "nedostatok leninských strán", tj. "neschopnosť vedenia mladých komunistických strán" obstálo len z aspektu značného voluntarizmu; z aspektu hľadania "zodpovedných" za porážky. Neobstálo obvinenie pri konfrontácii objektívnych faktorov národnej a demokratickej revolúcie a subjektívnych možností komunistov v Európe v rokoch 1918-1920.

Bolo by, pravda, chybou nevidieť, že revolučné robotnícke hnutia v rokoch 1918-1919 nemali len triedny, sociálny, proletársko-internacionalistický obsah, ale miestami mali aj výrazný nacionálny rás. Dokazuje to priebeh socialistickej revolúcie menovite v Maďarsku, ale aj inde. Na druhej strane ani národná a demokratická revolúcia nebola vždy úzko nacionálne zameraná a brala ohľad aj na sociálne a širšie internacionálne súvislosti. Dokazom toho je postoj mladej marxistickej ľavice v ČSR. Je známy názor dr. Šmerala z marca 1919 o tom, že "svetová revolúcia sa nezastaví na hraniciach ČSR"; že porazení sa stávajú susedmi, kým spojenci sú ďaleko, a preto vzťahy Čechov k Slovákom, Nemcom, Maďarom, Ukrajincom majú sa upraviť demokratickými metódami v duchu dobrého susedstva.

Národné a sociálne revolúcie r. 1918-1919 sa rozvíjali paralelne, ale nerovnomerne. Hlavný akcent bol na presadzovaní nacionálnych cieľov, menovite na uskutočnení národnej nezávislosti, a tomu cieľu sa podriadilo zmiernenie sociálnej nespravodlivosti.

V porazených, najmä v mnohonárodných štátoch s porazenou, kompromitovanou buržoáziou existovala aj opačná alternatíva: diktatúra proletariátu v spojení s ostatnými silami robotníckeho hnutia. V konečnom efekte sa aj ona vystriedala parlamentnou republikou (alebo kráľovstvom bez kráľa) nejkonzervatívnejších elementov a vrstiev spoločnosti.

Nástupnícke štáty vznikli na platforme účelového spojenectva buržoázných (liberálnych a konzervatívnych) a socialistickej (sociálnodemokratickej a nekomunistickej) spoločných síl. Vznikali na tejto platforme práve preto, aby sa predišlo sociálnej revolúcii, resp. preto, že sa skončila neúspechom. Vznikali ako kapitalistické štáty s programom ochrany súkromného vlastníctva, kontinuity výroby a sociálneho zákonodárstva. Ich štátnu formu, ich konkrétny politický režim, smer ich vnútornej a zahraničnej politiky determinovali nacionálne a sociálne zápas, ktoré sa rozpútali počas ich vzniku a formovania sa. Pre

budúci vývoj politických pomerov v strednej Európe tak dôležité zápas
o štátne hranice sa v nie malej miere komplikovali preto, že víťazné
dohodové mocnosti, sledujúc svoje vlastné mocenské záujmy, v tejto o-
tázke nechali zainteresované národy veľmi dlho v neistote. Tak to bolo
aj pri vzniku buržoáznodemokratickej formy mnohonárodnej ČSR a jej po-
litického režimu.

LE NATIONALISME ET L'INTERNATIONALISME DANS LA POLITIQUE POURSUIVIE EN 1918 PAR LES ÉTATS BELLIGÉRANTS

Martin Victor

La République tchécoslovaque est née en 1918 à la suite de la lutte révolutionnaire pour la libération nationale et l'indépendance étatique des peuples tchèque et slovaque. Toutefois, bien que cette lutte ait été le facteur décisif dans la conquête de l'indépendance, elle ne serait pas parvenue, à elle seule, à créer la République tchécoslovaque sans la désagrégation de la monarchie des Habsbourg et sans la reconnaissance internationale du droit des Tchèques et Slovaques de disposer d'eux-mêmes dans leur Etat indépendant. Les facteurs que nous venons de mentionner, ont souvent été appréciés dans le passé de façon unilatérale dénuée de toute objectivité. C'est pourquoi, après avoir confronté quelques faits plus ou moins connus, l'auteur a essayé, d'un côté, de jeter une lumière nouvelle sur l'influence réelle exercée par le nationalisme et par l'internationalisme sur la décision prise par l'Entente en vue de soutenir et de reconnaître les Etats successeurs de l'Autriche-Hongrie, notamment en ce qui concerne la Tchécoslovaquie et, de l'autre côté, d'éclaircir le rôle joué par le nationalisme et par l'internationalisme dans l'activité politique déployée par les Etats vaincus en vue d'empêcher la perte des territoires habités par les nations libérées.

En résumant les résultats qui découlent de la comparaison des faits mentionnés, l'auteur en arrive à formuler les conclusions suivantes:

Considérée du point de vue des nations opprimées, la libération nationale était une question vitale de la plus haute importance. L'Entente même a pu se rendre compte que les contradictions nationales existant dans la monarchie des Habsbourg étaient sans issue. C'est la raison pour laquelle elle a décidé de ne pas contrarier les tendances à la décomposition de la monarchie. L'assistance accordée par les Etats de l'Entente aux nations opprimées par la monarchie des Habsbourg, n'était motivée ni par des sympathies sentimentales envers les Tchèques, les Slovaques et d'autres peuples asservis, ni par un idéal de la démocratie. L'Entente considérait cette assistance comme un moyen politique destiné à isoler l'Allemagne et à contribuer à terminer victorieusement la guerre et, d'autre part, comme un moyen devant paralyser l'expansion potentielle des Allemands et des Magyars dans l'Europe d'après-guerre. Enfin, les Etats successeurs devaient endiguer la montée du bolchevisme.

L'unité nationale et l'enthousiasme patriotique des peuples libérés n'ont pas manqué de consolider les positions de la bourgeoisie dirigeante qui n'a été vaincue dans la guerre ni compromise par l'intelligence avec l'ennemi. Les efforts des nations libérées tendaient à constituer des Etats indépendants et s'assignaient cette tâche comme un but primordial à accomplir par la nation entière. Les revendications sociales des

travailleurs, en tant que postulats partiels des classes exploitées, ont été, dans cette situation, subordonnées au programme national général.

Les espoirs de voir la révolution sociale se répandre en Europe centrale et occidentale ne se sont pas réalisés. L'esprit de la social-démocratie qui prédominait dans les classes ouvrières de l'Europe, respectait les intérêts affirmés par les représentants nationaux. Les révolutions nationales et sociales ayant eu lieu au cours des années 1918-1919, tout en se développant parallèlement, n'en différaient pas moins en ce qui concerne leur nature et leurs buts. L'accent principal était mis sur les revendications nationales. Dans les Etats vaincus, surtout dans les Etats multinationaux à une bourgeoisie battue, on vit se réaliser une alternative différente, à savoir la dictature prolétarienne. Toutefois, là aussi, cette dictature finit par être remplacée par une république parlementaire des couches sociales les plus conservatrices.

Les Etats successeurs naissaient sur la plate-forme des alliances utilitaires conclues entre des forces sociales bourgeoises (libérales et conservatrices) et socialistes (social-démocratique et non-communistes) en vue de parer au danger d'une révolution sociale, ou pour prendre place d'une révolution qui s'était soldée par un échec. Ces Etats naissaient comme Etats capitalistes et ce sont les luttes nationales et sociales déchaînées au cours de leur naissance et de leur formation qui décidèrent de leur forme statique, de leur régime politique ainsi que de l'orientation de leur politique intérieure et extérieure.

Traduit par Konstantin Jelínek